

Seminarska knjižnica pravnog fakulteta

XVIII - 3023 ^a

Dra JOSIPA ŠILOVIĆA
ostavština

OVORI

DRA. JOSIPA ŠILOVIĆA

NARODNOG ZASTUPNIKA IZBORNOGA KOTARA
BOŠNJAČKOGA

DRŽANI

DANA 23. SIEČNJA I 12. VELJAČE

U SJEDNICAMA

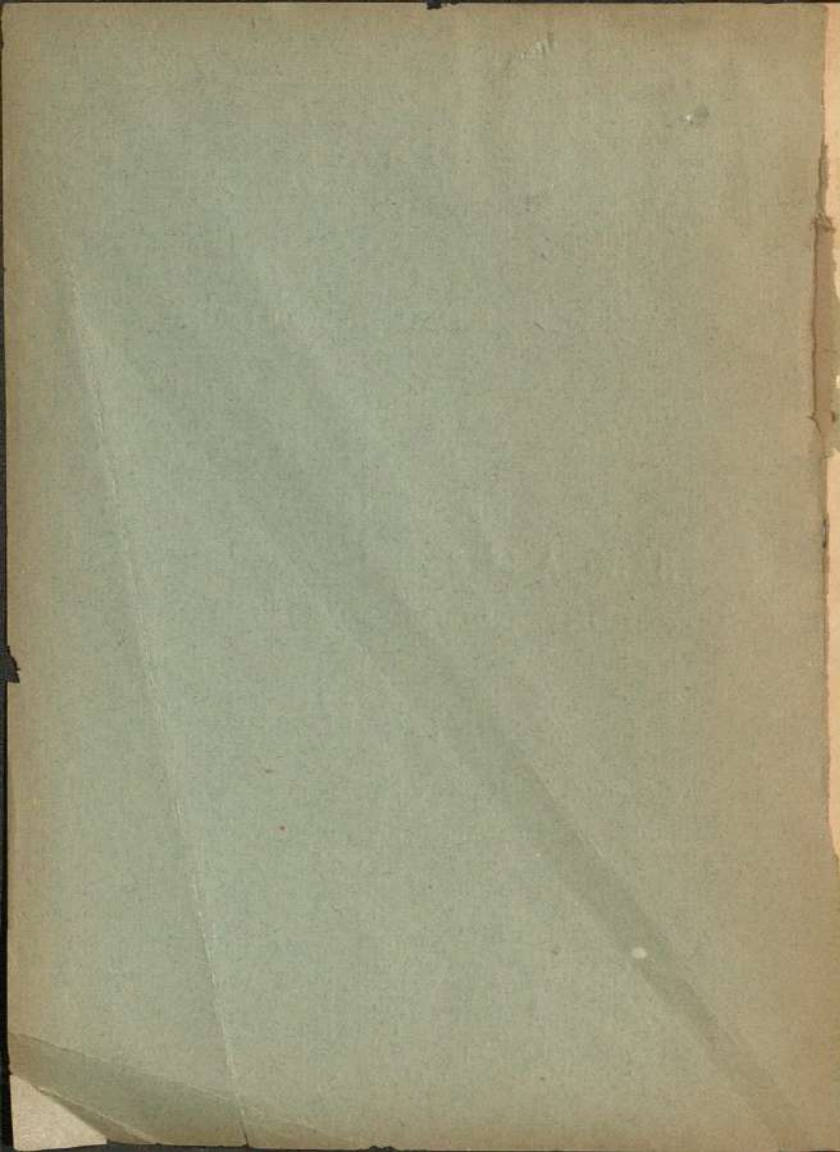
SABORA KRALJEV HRVATSKE,
SLAVONIJE I DALMACIJE.

(POSEBNI OTISAK IZ SABORSKOGA DNEVNIKA.)

U ZAGREBU 1900.

TISAK KRALJ. ZEMALJSKE TISKARE.

T. 992 / 39

Visoki sabore!

Već od godina i godina ovamo kreće se debata proračunska ne o proračunu, nego o našem državopravnom odnosu, i o nagodi. Usljed toga nije ništa naravnijega, nego da se sa one strane visoke kuće, sa strane štovane oporbe, opetuju isti prigovori, te da se s ove strane visoke kuće ovi prigovori ponovno sa istim razlozima pobijaju.

Ja sam se, visoki sabore, nadao prošle godine, kad su dva odlična člana vrlo štovane oporbe, presvietli g. dr. Derencin i gosp. profesor dr. Vrbanić ostavili bili ovo polje, te se prihvatili pozitivnog rada, da kritiziju ono, što po njihovom mnijenju nije dobro i valjano u našoj autonomnoj upravi, da će i drugi članovi štovane oporbe poći

istim putem, te da ćemo i ove godine doživiti debatu stvarnu, debatu proračunsku.

Ali ja sam se na žalost u ovoj svojoj nadi prevario, te su me okolnosti prisilile, da se i ja vratim na ovo isto polje, da i ja ponovno pobijam prigovore, koji su već više puta sa strane vrlo štovane oporbe izneseni i s naše strane na pravu mjeru svedeni.

Nužno je to radi toga, vis. sabore, jerbo bi nam se moglo prigovoriti, da mućeć priznajemo, da su opravdani prigovori, što ih iznosi vrlo štovana oporba, mogla bi se na nas uporabiti ona latinska: qui tacet consentire videtur.

Vrlo poštovani zastupnik III. kotara grada Zagreba u celom svom govoru nastojao je dokazati, da je razlog svemu zlu u hrvatskom narodu — nagoda, nastojao je dokazati, da je uzaludno svako nastojanje naroda oko kulturnog i materijalnoga napredka, jerbo mu je nagoda ona zaprieka, koja mu napredovati ne da.

Ja držim, vis. sabore, da činjenice

protivno dokazuju, da ne treba nego da okom krene diljem celog naroda, pa će se uvjeriti, da svaki onaj, koji hoće da napreduje i napreduje. Ja scienim, da je to velika pogriješka, velika je pogriješka, opetujem, kazati narodu: narode, ti pod ovom nagodom napredovati ne možeš, ergo — skrsti ruke i čekaj dok je nestane.

Poznato je, gospodo, da radiši Bog pomaže. Ako naš narod bude poslušao savjet vrlo poštovanog g. zastupnika III. kotara grada Zagreba i ako bude sbilja skrstio ruke i čekao, dok nestane nagode ne će nestati nagode nego njega i na njegovo mjesto doći će oni, koji budu htjeli da rade i znali raditi. (Na desnici: Tako je.)

Meni je kano iskrenom patriotu i sinu ovog naroda žao, kad čujem, da se ovakov nauk daje narodu s one strane visoke kuće; kad čujem, da se svadjaju sva zla i sve nepogode, što taru narod, na nagodu, a da se narodu ne kaže prava istina, da mu se ne kaže, da nije uzrok u nagodi, što ga taru nesgode elementarne i ekonomske,

nego da je tomu uzrok izvan nje, — pa da je jedna velika nepogoda, što narod ne prione svom dušom svojom uz rad i uz kulturni svoj napredak te uz štednju da ne prigrli onu narodnu : Radi kano da ćeš uvijek živjeti, a moli se Bogu kano da ćeš sutra umrieti.

Ja držim, da je dužnost naša, da na ovu okolnost upozorujemo narod i da mu kažemo — nije izpravno stanovište gospode, koja vele : nagoda je svemu zlu kriva. Da to stanovište nije izpravno, najbolji je dokaz u samom narodu, što stanoviti slojevi i krugovi napreduju i to liepo napreduju, a nagoda je za sve jednaka. Bili oni ma koje narodnosti, za sve, koji u ovoj zemlji živu, nagoda je jednaka.

Pogledajte, gospodo, useljenike Niemce, kako oni pod istom ovom nagodom krasno napreduju, a naš se narod iz istih onih krajeva mora da se seli.

Je li tomu nagoda kriva ? Ne — krivo je to, što naš narod u nekim krajevima još uvijek neće da prione uz rad kano doselje-

nici, jer kad bi prionuo, ne bi mu bilo treba seliti se, barem ne iz onih krajeva, gdje ga je Bog plodnošću zemlje nadario.

G. zastupnik 3. kotara grada Zagreba veli, da bi on volio, da su nas silom prisilili, jer bi onda znao, da smo prisiljeni, pa bi to značilo, da je svaka sila za vremena; ali kad je narod rekao, da on hoće i pristaje uz nagodu, da je to svjedočba najveće kukavštine, da je to nekim načinom političko samoubojstvo.

Ovo, vis. sabore, ja ne razumijem. Kad ja svojom slobodnom voljom sklopim ugovor s drugim kompaciscentom, da je to samoubojstvo, da je to svjedočba najveće kukavštine, to ja ne razumijem, a ne razumijem ni toga, da je dostojnije biti prisiljen na stanoviti posao, nego sklopiti ugovor svojom slobodnom voljom.

Ali gosp. zastupnik trećega izbornoga kotara grada Zagreba nije ostao konsekventan po mom mnijenju, jer je odgovarajuć na jedan prigovor g. kolege prof. Pliverića, da nije Francezka dobre volje pristala na uvjete

Bismarkove, odgovorio, da je Francezka bila prisiljena, da je za nju vriedilo načelo: *vae victis*, a mi nismo bili prisiljeni.

Evo ovaj slučaj dokazuje nam, da se je drugčije postupalo s onima, koji su bili prisiljeni, a drugčije se postupa s onima, koji su slobodnom voljom ugovarali i stupili u savez.

G. zastupnik trećega kotara grada Zagreba htio je da nam dokaže, da je godine 1873. sklopljena nagoda proti volji naroda, pak kaže, da su naši velikaši, kojih nikada nije bilo u zemlji, sa svih strana Europe pohrlili u ovu sabornicu i prisilili nekoliko zastupnika naroda, da sklope nagodu.

Ja držim, vis. sabore, da je ovo tvrdnja, koja historičkim činjenicam ne odgovara, jer je pravo kazao jučer preuzv. gosp. ban, da je god. 1873. bio sav narod za nagodu, jer je ona stranka, koju je narod u sabor proti unionistom poslao, revidirala nagodbu i time ju sankcionirala. (Dr. Mile Starčević: Iznevjerila se je svome obećanju.)

Nadalje kaže gosp. zastupnik trećega

kotara grada Zagreba, da je uvjeren, kad bi ban popitao sve ljude od 20 godina dalje, da bi većina bila proti nagodi.

Vis. sabore, da bi oni od 20 godina bili proti nagodi, to vjerujem, ali da bi i stariji bili proti nagodi, to ne vjerujem i ne ću tako dugo vjerovati, dok to činjenice ne dokažu. Činjenice od 30 godina ovamo protivno dokazuju, one su dokazale, da oni, koji su bili pozvani na urnu, da su se u pretežnoj svojoj većini očitovali za nagodu, naravno, jer su bili uvjereni, da nagoda odgovara svim uvjetom, koji su potrebiti za valjan, miran i postepen napredak narodni.

Nadalje gosp. narodni zastupnik trećega kotara grada Zagreba veli — i ovaj mi se njegov argumenat, iskreno priznajem, čini najčudnovatijim, da mora narod biti proti nagodi, jer da je ona sadržinom svojom na uštrb hrvatskomu narodu. A dokaza evo po njegovu mnienju.

Hrvatska, veli, po §. 65. nagode ima pravo na Dalmaciju, ali samo Dalmacija ima doći k nama, te nam je time, što nam

je nagoda dala pravo na Dalmaciju — ipsisima verba g. zastupnika — iztepla iz ruke Istru, Kvarnerske otoke, Bosnu i Hercegovinu, Rieku, Medjumurje i Slovence.

Ja, vis. sabore, držim, da je dovoljno, da konstatiram ovaj dokaz, da naime iz sadržaja nagode hoće g. zastupnik da izvede njezinu štetu po narod. Nagoda je štetna po narod, jer je Hrvatskoj osigurala pravo na Dalmaciju. Dakle tim, što je meni osigurano stanovito pravo ugovorom, taj ugovor je štetan po me, jer mi je tim zapriečio, da ne stečem u budućnosti drugih prava.

Gospodin zastupnik se uza sve to vrlo toplo zanima za sjedinjenje Dalmacije. On kaže (Čita): „Ako je preuzv. gosp. ban za sjedinjenje, onda će on to sigurno izposlovati“.

Vis. sabore, ja sam uvjeren, da je preuzv. g. ban za sjedinjenje, kao što smo i mi svi, i da će preuzv. g. ban, kad bude tomu vrijeme i prilika, uložiti sve svoje sile za sjedinjenje Dalmacije. Ali preduvjeti zato!

Na te preduvjete zaboravio je g. zastupnik. Protiv jednoga od tih preduvjeta radio je on cijelim svojim govorom. Sav ton, sav je sadržaj njegova govora bio o tuzi, o žalosti, o robskom stanju, u kojemu se hrvatski narod nalazi pod ovom nagodom, a da bude još ljepša slika, gosp. je zastupnik upotriebio ove riječi (Čita): „Mi smo od nekoč sažaljevali Slovence, našu braću, kako ne imadu nikakve slobode, kako su potišteni, a mi Hrvati da smo tobože ljudi od slobode. Mi smo sada povezano roblje“.

Vis. sabore, kad čovjek za naš odnosaj, za naš državni javni život kaže, da smo mi Hrvati povezano roblje, a da Slovenci imadu El Dorado i da im zavidimo za njihovu slobodu i za borbu, da mogu steći nižu gimnaziju, u kojoj će se njihova dječica moći na slovenskom jeziku učiti, — onda je čudno tražiti od bana i od narodne stranke, da porade oko utjelovljenja Dalmacije. Dalmatinci će se po §. 65. nagode morati saslušati. Tom sgodom kazat će svoje mnijenje. Pitam sad, kako će oni

moći kazati, da idu iz El Dorada slobode ovamo, da tu budu povezano roblje, kao što smo mi Hrvati? (Na desnici: Tako je!) Je li to moguće? Je li onda moguće govoriti ovoj narodnoj stranci, da neka poradi za sjedinjenje, za reinkorporaciju Dalmacije Zar da mi podjemo onamo, pa da nam Dalmatinci, koji slušajući i čitajući neprestance, kako je ovdje sužanjstvo u Hrvatskoj, kažu: Mi ne idemo. Što onda? Mi bismo se izvrgli refusu, izvrgli bi se onoj žalostnoj eventualnosti, da naša braća nebi htjela k nama.

Ja, vis. sabore, držim, da je dužnost svakoga patriote, da se, kritizirajući ono, što nije u redu, drži mjere, jer uvijek vriedi ona: Est modus in rebus, sunt certi denique fines, — a da ne predstavlja našega stanja onakovim, kakovo ono nije, da ne zavodi našu braću na mnijenje, kako mi ovdje jedva živimo i da si želimo, da nam bude onako, kako je njima.

Veli nadalje gospodin zastupnik trećega kotara grada Zagreba: „Škola mora

mladež“ — i tome je opet nagoda kriva dakako — „odgajati u duhu, kako to prija ugarskoj i ovoj vladi. Ondje u školi se mora govoriti i pjevati za sjaj Stjepanove krune. Mladež mora biti prožeta duhom ugarskim i velikim magjarskim idejama“.

Visoki sabore! Svi mi, koji smo bliže školi, znamo, a znade — ja mislim — i svaki član ove visoke kuće, da naša mladež uči povjest svoga naroda pomno i marljivo, znamo, da se naša mladež odgaja u narodnom duhu, ali nema ništa naravnijega, nego da mladež uči poznavati zakonito stanje svoje domovine. Ima li što naravnijega na svijetu, nego da bude mladeži u srce njezino uliveno poštovanje i ljubav prema posvećenoj kruni, pod kojom se narod nalazi, prema posvećenoj kruni sv. Stjepana, koja je i njezina kruna? Ja držim, visoki sabore, da je tako svagdje na svijetu, da je uvijek bilo, jer to mora biti!

Veli nadalje gospodin zastupnik trećega kotara grada Zagreba: „Hrvati su svoj imetak, svoje prihode, svoje šume iz-

ručili Ugarskoj. To je nedostojno hrvatskoga naroda i njegove prošlosti!"

Ovo opet ne odgovara činjenicama. Neprestano se pripovieda narodu, da smo mi izručili šume, da su nagodom izručeni svi prihodi Ugarskoj. Niti su izručene šume, niti su izručeni prihodi! Da šume nisu izručene Ugarskoj, dokazom je to, što od prihoda šuma dobivamo mi u naše autonomne svrhe toliko, koliko od svih hrvatskih prihoda; dokazom je tomu to, što od lih šuma ide za zajedničke poslove toliko, koliko od svih hrvatskih prihoda. Ergo — dokaz je jasan — da mi nismo niti jednoga hrasta, a pogotovo ne hrvatske šume izručili Magjarima. Jer da smo šume izručili Magjarima, nebi od njih za naše autonomne poslove dobivali ništa, kaošto ne dobivamo od nijednoga njihovoga imetka ni od prihoda njihovoga. A isto tako je neizpravna tvrdnja, da smo druge prihode dali Magjarima, da smo — popularno govoreći — narodni novac i narodnu muku predali Magjarima. Niti smo novčića dali Magja-

rima, niti oni novčica našega trebaju! Mi našim prihodom pokrivamo stranom naše autonomne poslove, a stranom naš dio za zajedničke poslove, a pokrivamo opet samo svoju vlastitu dužnost, svoj vlastiti dug, a dali nismo nikada nikomu ni novčica.

Ja držim, visoki sabore, da je ovo tako naravna stvar, da je ne bi ni trebalo spominjati u ovoj visokoj kući. Ali potrebno je, da se spomene, jer se neprestano sa strane vrlo poštovane oporbe dovikuje, da je nagodbom izručila narodna stranka narodne šume, imetak i prihode Ugarskoj.

Veli nadalje gospodin zastupnik trećega kotara grada Zagreba: „Ja mislim, da nema nikoga od većine, koji bi mogao tvrditi, da smo materijalno napredovali pod nagodom“.

Visoki sabore! Ja držim, da nas ima toliko, koliko nas ima u većini, — i evo mene prvoga — koji tvrdimo, da smo materijalno napredovali. I ja mislim, da ne treba polaziti k poblížemu dokazivanju ove jasne činjenice, jer je jučer naš kolega Bar-

lović dokazao to brojkama, dokazao kod raznih polja narodne privrede, a najpače dokazao kod stočarstva, koje je kod naroda poljoprivrednoga, kao što je narod hrvatski, jedna od najjačih grana njegovoga narodnoga gospodarstva.

Nagoda, nastavlja g. zastupnik trećeg kotara zagrebačkog, ne može da bude koristna po Hrvatsku, jer svi Magjari misle kao onaj magjarski publicista u „Pesti Hir-lapu“, koji je kazao, da se Ugarska mora razširiti do jadranskoga mora, makar svim Hrvatima glave posjecali.

Visoki sabore! Ja mislim, da se na ovu izjavu ovog magjarskog šovinističkog publiciste može kazati s onom Göttheovom: „Das ist der Fluch der bösen That“. Kad slušaju Magjari, a oni čitaju naše razprave saborske, govor krapinskoga zastupnika, te govor presvietlog gospodina baruna Rukavine, koji je rekao, da bi volio kozu ode-rati, samo da ima saveznika, koji bi mu dao oružje, je li čudo onda, kad se čita i neprestano sluša, kako bi mi bili spremni

svaki čas udariti na Magjare, samo da možemo, da se i u Magjarskoj nadje šovinista, koji kažu: mi ćemo preko Hrvata do jadranskoga mora. Ja se tomu, visoki sabore, ni malo ne čudim, jer je svaka akcija uvijek radjala reakcijom; to je vječni zakon naravi, kojega mi ne možemo preokrenuti. Nemojte se čuditi, ako oni, koji stoje na istoj strani u Ugarskoj, na kojoj vi ovdje, isto onako odgovaraju, kako vi ovdje govorite. Ali je dužnost naša, da konstatujemo, da nije izpravna tvrdnja g. narodnog zastupnika trećeg kotara zagrebačkog, da svi Magjari tako misle. Da svi Magjari tako ne misle, dokazuje njihov rad, dokazom je naš državopravni odnošaj s njima, dokazom su tomu i mnoge činjenice. (Zast. David Starčević: Gorski kotar. Glas na ljevici: Na Rieci.)

Obaviv tako s glavnim prigovorom gosp. zast. III. kotara grada Zagreba, rado bi, da se svratim na indennitetni govor gosp. zast. biškupečkoga. Neka mi visoki sabor dozvoli, da to danas učinim, jer ni-

sam htio da uzmem rieč u debati o indemitetu, da u istom predmetu ne govorim dva puta. Veli gosp. zastupnik biskupečki u svom indemitetnom govoru: „da otvorim samo jedna vrata, pa da vam pokažem, bezzakonja, opačine grozne, što se na našem siromašnom biednom narodu čine“, a razlozi i činjenice za ta bezzakonja i opačine grozne, evo ovi su: Pripoviedalo mu je naime sedam seljaka, da je došao občinski ovrhovoditelj i da im je za porez, koji ne bijahu dužni, uzeo i zapljenio ono, što po zakonu ne bi smio zapleniti. Ističući, visoki sabore, da su to pripoviedali seljaci župniku, a župnik da je pripoviedao narodnom zastupniku biskupečkom, hoću da vam i ja pripoviedam jedan slučaj. Došao je seljak iz zagrebačke okolice k presvjetlom gosp. odjelnom predstojniku za pravosudje i pripoviedao mu ovo; Presv. gospodine! „Sudač Šilović — ja sam bio onda pristav kod kotarskog suda u Zagrebu — odsudio me radi kradje ni kriva ni dužna na 14 dana zatvora. Ja sam odmah uložio priziv; ali on ne dade

ulagati priziva već me je odma zatvorio i ja sam 14 dana odsjedio. Evo me da Vam se pritužim na ovo užasno bezzakonje. Da je taj seljak došao slučajno k nar. zast. biskupečkomu mjesto presv. gospodinn odjelnomu predstojniku, bio bi me pred vis. saborom prikazao kako pravim bezzakonja i grozne opaćine. Presvietli gospodin, kako po mom uvjerenju uvijek prima stranke i previše im vjeruje, primio je na zapisnik seljaka i mene pozvao, da se očitujem o toj stvari. Taj je čovjek doista bio osuđen na 14 dana zatvora radi kradje i bio je uložio priziv na banski stol, koji mu bijaše odpućen, a onda je umolio za obnovu postupka. Svjedoci navedeni u obnovnoj molbi bijahu preslušani i nakon toga njegova obnovna molba odpućena. Onda je još molio za odgodu nastupa kazne, i odgoda mu bila dozvoljena do zime. Ja sam ga pozvao pod zimu, da dodje da mu proglasim konačnu riešitbu banskoga stola i pridržao sam ga u zatvoru. Ovo je bila ta nezakonitost, počinjena sa moje strane, što sam

mu koliko sam iole mogao, odgadjao kazan, dok nije došlo za njega najsgodnije vrijeme, da kazan pretrpi. Ja sam, visoki sabore, kroz toliko godina bio kod zemaljske vlade referent za pritužbe i mi smo toliko puta tražili izvještaje, da se uvjerimo o temeljitosti pritužba i redovito se događalo onako, kako evo u ovom mojem slučaju. Tu nije trebalo drugo, nego da se vladi predlože spisi, iz kojih se je mogla uvjeriti o ne temeljitosti pritužbe, pa se je i uvjerila, da taj seljak u svojoj vlastitoj stvari nije govorio istine.

Visoki sabore! Ja podpuno uvažavam dobru vjeru gosp. zastupnika biškupečkog i ja znam i uvjeren sam, da je njemu stvar tako saobćena, kako nam ju je on ovdje razložio, ali ga molim, kao što ja njegovu dobru vjeru uvažavam, da ne vjeruje bezuvjetno stranci, jer stranka ne može biti „*judex in propria causa*“; stranka uvijek u vlastitoj stvari sudi ne objektivno nego subjektivno; ja ga molim, neka ne navaljuje na onog, za koga još nije konstatirano, da

je pogriješio; neka ne navaljuje na njega, da je počinio bezzakonje i opačinu groznu; neka onog činovnika, koji težak kruh jede, dok ovrhe obavlja, — gospodo, — jer to je zaista gorak i žuhak kruh, dok je izvrgnut navalam u težkom svom poslu, pred narodom ne bjedi sa zločinством i opačinom groznom. (Na desnici odobravanje. — Tako je !)

Veli gosp. narodni zastupnik : Gospodo ! Čovjek bi se zaista morao čuditi onoj uztrpljivosti i blagoj čudi naroda, što može mirno podnašati, kad mu se otimlje ovako razbojničkim načinom.

Gospodo ! „Razbojnički način“ zove se dakle obavljanje ureda po urednicih u Hrvatskoj, dok nema dokaza, da su oni povriedili zakon; „razbojnički način!“ — A što je tome posljedica? — Gospodo ! Dogadja se, da narod posegne za sjekirom, pa da se tako narod ogriješi o kazneni zakon. Ja znam, kao što znade i zastupnik biškupečki, jer sam i ja seljačkoga roda, da je naš narod dobar, čestit i dobroga srdca,

ali znam i za njegovu veliku manu, da je nagao, da je često nasilan, a to dokazuju one mnoge i mnoge mrtve glave, koje padaju sa nikakvog ili s neznatnog razloga. Ne da se govoriti obćenito o strpljivosti i blagoj čudi našega naroda, jer on posiže odmah za kolcem i radi neznatne svadje usmrtit će svojega bližnjega.

Kada se narodu naglu, kakav je naš, kaže, da onaj siromašni ovrhovoditelj „razbojničkim načinom“ otima njegove stvari, da počinja „zločinstvo i opačinu groznu“: zar je čudo, kada taj narod posegne za kolcem, da potjera onoga, koji počinja tu opačinu? Nije, i dogodilo se to u jednom slučaju, koji navadja gosp. zast. biškupečki. A znade li gosp. zast. biškupečki, da takav seljak počinja najmanje zločin javnoga nasilja trećega slučaja? Znade li gosp. zast. biškupečki, da država štiti i mora štiti organe svoje u izvršenju njihove službe? Ne samo da naš kazneni zakon imade ustanovu, da i proti materijalno i proti formalno neizpravnoj odredbi oblasti nema za-

konom dozvoljenoga otpora, nego tu ustanovu imade osnova kaznenoga zakona, koju je sastavio jedan od najboljih pravnika naše domovine, presv. g. dr. Derenčin.

Evo što se u opravdanje ove zakonske ustanove u obrazloženju zakonske osnove presv. g. dra Derenčina kaže (čita): „Kažnjiv je otpor ne samo proti materijalno nepravednim aktom oblasti, nego dapače i proti aktom nekompetentnih oblasti, pak se to obrazlaže sljedećim: Naš nazor o bezuvjetnoj kažnjivosti otpora proti oblastima izvire ponajprije iz zakonodavne politike, koja zakonodavca sjeća, da će dopuštajuć izrično otpor proti nekompetentnim ili materijalno protupravnim uredovnim djelom, otvoriti širom vrata najpogibelnijim izgredom, izgredom proti javnoj oblasti, jer će time ovlastiti svakoga da prosudi, da li je uredovno djelo, koje se obavlja, zakonito, ter ako se uvjeri o njegovoj nezakonitosti, da mu se opre, da uredujućega činovnika djelotvorno ili uvriedama smeta u uređovanju“.

„U pučanstvu“, kaže dalje obrazloženje, „sklonu na nasilja, kako ga ima u mnogih predjelih naše domovine, dozvola bi takova otpora vodila do uništenja ugleda oblasti, do nemogućnosti, da eksekutivni organi ureduju“.

U interesu našega naroda, ja vas go-spodo od vrlo poštovane oporbe molim, da vršeći sveto svoje pravo kritike na oblastnom djelovanju u zemlji, ne prevršite mjere; da iznesete činjenicu i pozovete visoku vladu, da učini izvide i shodne mjere; čime ste po mom dubokom uvjerenju posvema zadovoljili svojoj dužnosti. Ja vas molim, da ovakvim izrazima narod ne dovadjate u situaciju takvu, kojoj je prva posljedica onaj modri papir, kojega je pokazao gosp. zast. biškupečki, daljuja pak posljedica kazniona, a konačna propast materijalna odpornikove nevine porodice. (Tako je, na desnici.)

Nitko, a ja najmanje ne držim, da nije sveta dužnost nar. zastupnika, da iznosi pred ovo vis. tielo sve ono, što on

mnije, da nije u redu, ali nema ovlaštenja ni jedan zastupnik, da sumnjiči ovakovim načinom oblastni organ, dok nije dokazano, da je doista učinio ono, što mu se u grieh upisuje. Iz onih 7—8 slučajeva — veli g. zastupnik biskupečki — vidimo, da činovnici čine zulum na najgadniji način — a prijavljeni da se ne progone. A tko kaže g. zastupniku biskupečkom, da se prijavljeni činovnici ne progone, ako su se povriedili o svoju dužnost? Ja ću mu dokazati, da se progone, jer po mojem mnijenju presv. gosp. predstojnik Klein ide i preda-leko, jer i ondje, gdje ne bi bilo nužno, da se činovnik pozivlje na očitovanje, koji je i onako opterećen sa svojim službenim poslovima, on ga ipak pozivlje. Sasma je naravno, da činovnik, ako je pogriješio, dobije i kaznu i da se to ne kaže narodu, jer mu se to i ne smije kazati, pošto činovnik, koji je disciplinarno kažnjen, bio bi onda u cijeloj zemlji nemoguć. Jer ako se činovnik pred cijelim svijetom žigoše, da je pogriješio, kako će dalje da uživa nuždan

ugled, a ja držim da nije u interesu naroda, da se uništi ugled svakom činovniku, koji je pogriješio. Ne smijemo, gospodo, biti nesmiljeni proti činovniku i njegovoj porodici, ako je jedan put pogriješio, da ga odmah lišimo njegove egzistencije. Zato se rezultat disciplinarnog postupka ne priobćuje narodu, a da se činovnici u istinu kazne, to ja uvjeravam g. zastupnika, jer znam, da se kazne.

Dapače u tom pogledu je išao naš zakonodavac i predaleko i to proti interesu samih činovnika i to u disciplinarnom zakonu za sudove, kad je odredio javnu razpravu proti sudcima u disciplinarnom postupku. Ja držim, da će se morati ova ustanova preinačiti, da ne bude činovnik, kad se radi o disciplinarnom prekršaju, izvršen kontroli javnosti, jer je on onda nemoguć.

Gosp. zastupnik za dokaz ovih svojih težkih objeda na opaćine činovničke, na bezakonja teška i zulume, poziva se na jednog svog pouzdanika, koji je krišem krašem prešao više puta domovinu, pa da je

pitao narod : Dragi, što bi ti učinio, što bi ti molio, kad bi opet g. Bog po svietu išao ? Pak da je na premnogim mjestima dobio ovaj odgovor : „da gospodin Bog pošlje kugu, da pomori činovnike (Smieh i negodovanje.)

Gospodo, ja se čudim gosp. zastupniku biškupečkom, da on usijanoj glavi svoga pouzdanika daje toliko vjere, da na njenom osnovu ovako teško objedjuje činovnike, a da ne ide sam, te da ne ispita njezinu istinitost i obstojnost.

Ja vjerujem, ako je pouzdanik gosp. zastupnikabiškupečkog pročitao seljaku zadnji govor gosp. zast. krapinskoga, pak ako ga je nakon toga, pošto je dodao k tomu jošte nekoliko i svojih rieči, upitao za njegovu želju, da mu je dotični seljak kazao, da bi sbilja želio, da dragi Bog pošalje kugu na činovnike. A ja se ne bi čudio, da je taj pouzdanik pročitao seljaku i indemnitetni govor g. zastupnika biškupečkoga, kad bi taj seljak izrazio želju, da dobri Bog pošalje kugu na činovnike. I ja velim, da bih želio,

da g. Bog pošalje kugu na ovakove činovnike, kakve je orisao g. zast. biškupečki, kad bi ih kod nas bilo, ali on nije pružio dokaza za ni jednu svoju objedu. Da je ovo tvrdnja, koja ne odgovara činjenicam, imate jasan dokaz u pouzdanju naroda u sve oblasti. Ta nitko ne sili nikoga, da ide k sudu, a narod se s pouzdanjem obraća na sudove, jer agende poslovne rastu kod sudova od godine do godine. K onomu, komu narod želi da dodje kuga, neće on ići tužiti svoga prijatelja i brata.

Varate se, gospodine zastupniče, agende poslova sudskih dokazuju, da je ta tvrdnja neosnovana, jer k sudu u civilnih parnicah nitko nikoga ne poziva, a ipak narod dolazi sve više dan na dan s pouzdanjem sudovom. Dakle ova želja pouzdanika g. zast. biškupečkoga ne odgovara želji naroda. Ovo je možda želja vašega pouzdanika, ali ni pošto nije želja naroda. (Odobranje na desnici. Glasovi: Tako je!)

Visoki sabore! A što da tek kažem o govoru g. nar. zast. krapinskoga? Taj govor

je uvrieda našega uvaženoga g. predsjednika, taj govor je uvrieda vlade, uvrieda ove saborske većine, uvrieda političkoga, pravosudnoga i učiteljskoga činovništva. Ja držim, vis. sabore, da je sam govor gosp. nar. zast. krapinskoga dokazao bjelodano kano sunce, da u ovom vis. saboru vlada najveća sloboda govora. Jer kada je dozvoljeno nar. zastupniku vriedjati saborskog predsjednika, sab. većinu, vladu i sve činovništvo, te pozivati na otvoreni odpor narod protiv njegovoga saveznika, ja ne znam, kakva može biti veća sloboda govora. Za saborsku većinu veli vrlo poštovani g. zast. krapinski: većina se po vladi ravna i njom vlada upravlja, jer je došla po njenoj volji ovamo. Ova tvrdnja jednostavno nije izpravna. Niti je većina saborska došla po vladinoj volji ovamo, niti većinom vlada ravna i upravlja. (Odobranje na desnici i glasovi: Tako je! — Negodovanje na ljevici: Glasovi: A! a!) Ova tvrdnja, kako je nabačena bez dokaza, tako je i neistinita. (Zast. David Starčević prigovara.) Sasvim neizpravna, g. zastupniče

delnički. Da je ta tvrdnja izpravna, nije vam pošlo za rukom i neće vam poći za rukom nikada dokazati; a dok to ne dokazete, imamo pravo reći, da je ta tvrdnja najmanje neistinita. (Zast. David Starčević: To ne treba dokazivati. To svi znadu.)

Veli g. nar. zast. krapinski: u duhu malodušnosti i robske potištenosti neka nas nitko ne pita, što možemo proti Magjarima? Ako hoćemo, možemo sve.

Visoki sabore! Ja držim, da se o tom ne radi. Mi hoćemo da mirno bratski živimo sa saveznicima našim narodom magjarskim. Hoćemo, da s njim dobro i zlo djelimo. Hoćemo, da s njim u savezu napredujemo materijalno i kulturno. Na ovaj odgovor, da možemo sve, ako hoćemo, bi se ja usudio nadovezati: ako hoćemo možemo sve izgubiti, što imamo. (Zast. Martin Sekulić: Tako je. — Zast. David Starčević: Gdjegod je što zla, tu Martin begeniše. Smieh.) Kod nas, nastavlja g. zastupnik krapinski, cvate nepotizam bujnije nego igdje, jer je preporuka namještenika, što su se

izkazali, da se robski i potišteno znadu previjati pod sustavom. Ova bezznačajnost i potištenost proteže se i na sudstvo i na bogostovje, a ne samo na upravu“. Ovo nije doista drugo nego nabačena uvreda, nabačena tvrdnja, koje je neosnovanost jasna, jer ju pobijaju činjenice. Ja mogu kazati mirno, da uvrede g. zastupnika krapinskoga ne dopiru niti do upravnih niti sudskih činovnika niti do učiteljstva, jer njihov je štiti čista njihova savjest i uvjerenje, da svoje teško zvanje vrše savjestno, vrše patriotski, vrše u interesu naroda, iz kojeg su potekli upravo tako kao i g. zastupnik krapinski, a koji narod manje ne ljube od njega i za koji se narod manje ne žrtvuju od njega, dok se od rana jutra do kasne noći muče i kine za tu kukavnu plaću, a nagrada im je za tu muku govor g. zastupnika krapinskoga. (Na desnici: Povladjivanje i poklici: „Živio“ !)

Visoki sabore! Ja sam već prošle godine gospodinu zastupniku III. kotara grada Zagreba spomenuo, da se meni čini, da se naše učiteljstvo srednjih škola ne bi smjelo

upotrebljavati kao sredstvo agitacije stranačke. Ja sam upozorio g. zastupnika III. kotara grada Zagreba, da učiteljstvo srednjih škola toga nije zaslužilo, da ga se stavlja u opreku sa preuzvišenim gospodinom banom i presvjetlim g. odjelnim predstojnikom, već da je učiteljstvo srednjih škola zaslužilo, da se njegova opravdana molba sa svih klupa ovog visokog sabora podupre, da svi umolimo visoku vladu, da učini čim prije ono, što je i sama obrekla, da će učiniti, čim joj sredstva budu dopustila, da se njegov težki materijalni položaj poboljša. A ne znači drugo nego škoditi učiteljstvu srednjih škola i opravdanim zahtjevom njegovim, kad se kaže, što je kazao g. zastupnik krapinski u svom govoru, da je ono radi toga prikraćeno, jer nije svoju ponosnu glavu sasvim skućilo pod današnji sistem. Ja držim, da učitelji srednjih škola svojim patriotskim radom toga nisu zaslužili, da se stranački kapital tjera iz sasvim opravdane molbe njihove, da im se materijalni položaj poboljša.

Da mi se, visoki sabore, ne rekne, da sam i ja današnji moj govor svršio i zlorabio strpljivost visoke ove kuće, odbijajući samo po mom mnijenju neopravdane napadaje sa strane velepoštovane oporbe, hoću, da barem nešto doprinesem pozitivnom radu u proračunskoj razpravi u ovom vis. saboru, što bi, po mom uvjerenjenju, bila slavna oporba u prvom redu pozvana da učini, naime da sa pozitivnim predlozi potakne vis. vladu, gdje i kako bi valjalo izgraditi ovu našu autonomnu sgradu.

Kad sam pred kojih deset godina putovao Italijom i tamo razgledavao kaznionu i popravilišta, našao sam na jednom popravilištu ovaj napis: *Parum est improbos coercere poena nisi probos efficias disciplina.*

Evo, vis. sabore, nekoliko rieči, u kojima je podpun program, što se tiče kaznenopravne prevencije i repressije. Mi smo kroz ovo nekoliko decenija nagodbenoga života sagradili kaznionu za zločince, u kojima su oni prisiljeni, da se bave radom, u kojima se oni podučavaju i koje kaznionu nisu više

ono, što su bile nekoč kaznionice, leglo zločinaca, nego se u njima na popravak postavlja što veća pažnja.

Mi moramo, vis. sabore, da izgradimo ovu našu sgradu do kraja i da počmemo sada sa zapuštenom i zločinačkom mladeži. Obitelj je bez dvojbe prva, koja je dužna, da diete odgoji, da ga privikne k dobru, da ga privikne radu, vjeri i čudorednosti; ali ondje, gdje nema obitelji i gdje je obitelj pokvarena, dužna je to učiniti država, dužna je ona u tom pogledu nadomjestiti roditelje. Jer ako država zapušteno diete odgoji, ona je time ne samo diete spasila od zla, nego je ograničila u veliko broj kaženjenika u kaznionah, ona je time zaštitila prava i interese svojih državljana.

A kako stojimo mi, vis. sabore, u tom pogledu? U tom pogledu je još do sada kod nas učinjeno vrlo malo, pak je zato moje patriotsko srce zaigralo od veselja i oćutilo duboku zahvalu spram posvećenoj osobi našeg milog nam kralja i gospodara (Na desnici: Živio!), kad sam čitao u „Na-

rodnih Novinah“ previšenje rješenje od 19. prosinca 1899. ob ustrojenju sirotinjske zaklade Marije-Terezijanske; a oćutio sam zahvalnost i priznanje spram onomu mužu, koji je na previšnjem mjestu predložio ovakvu rezoluciju, spram osobi preuzv. gosp. bana, koji svakom sgodom i neprestano na svim poljima nastoji i radi, kako bi unapredio kulturan i materijalan boljak našeg naroda.

Po tomu previšnjem rješenju, vis. sabore, vidimo, da će se i kod nas još ove godine otvoriti popravilište za zloćinačku i zapuštenu djecu, što je jedna od najprećih potreba našega naroda.

Ali to nije sve. U popravilište ne mogu, bar redovito, doći djeca izpod 12 godina. Mi trebamo uz to sirotišta za zapuštenu i pokvarenu djecu izpod 12 godina, a mi nemamo danas nego dva takova sirotišta, u kojima se nalazi 162 djece. To je po mom uvjerenju premalo. Da vidite, kako posestrima Ugarska stoji u tom pogledu, biti će to vrlo zanimiva prispodoba. U Ugarskoj bijaše godine 1898. u svemu 105

sirotišta sa 423 učiteljske sile i 4864 štíčenika. U Ugarskoj 4864, a kod nas 162! Devet ovakovih sirotišta od 105 njih uzdržava država, četiri uzdržavaju županije, a 18 gradske i seoske občine, 45 religiozna udruženja — na što osobito svraćam pozornost visoke kuće — 29 društva, osobito gospojinska društva, na što takodjer svraćam pozornost visoke kuće, jer je ovdje široko polje patriotskom i humanitarnom radu naših gospodja. Godišnji trošak ovih sirotišta u Ugarskoj iznosi 1,850.000 kruna, a njihov imetak iznosi od 17 do 18 milijuna.

Evo, visoki sabore, polja blagotvornom, humanitarnom nastojanju svima nama. (Na desnici: Živio!) A od kakovog blagotvornog upliva jesu ova sirotišta i popravilišta za društvo, neka nam pokažu oni brojevi iz Englezke, gdje su ti zavodi najranije uvedeni u život i s najvećom konsekvencijom provedeni.

U Englezkoj postoje za zločinačku djecu Reformatory Schools, a za djecu za-

puštenu, djecu malenu, što se nadju na ulici prosjačeć, što su nadjena u lošem društvu tatskom, u lošem društvu moralnom, za ovu djecu postoje tako zvane Industrial Schools. Ove jedne i druge škole uzdržavaju privatna društva i udruženja, a država daje podporu za svako diete, što se u njima nalazi, od 6 šilinga na tjedan. Ostale prihode dobivaju škole od grofovija, gradova, privatnika i od roditelja zanemarene djece, u koliko to mogu, jer su i ovi dužni, da doprinesu tomu. Broj ovih Reformatory Schools iznosio je 1891. godine 53 sa 5564 pitomca: država je platila 74.423 F. Stg., roditelji 5.171 F. Stg., mjestne oblasti 22.388 F. Stg., a darovi su iznosili 5.181 F. Stg.

Mnogo je veći broj industrijalnih škola.

Tako bijahu god. 1891. 153 škole s 23.688 djece, i to 19.292 dječaka, a 4.386 djevojčica.

Na ove škole potrošila je država 386.351 funti šterl.

Prema tomu nalazilo se u slobodnoj

Englezkoj pod prisilnim odgojem god. 1891. do 30.000 djece, a na ovu djecu potrošeno je oko $5\frac{1}{2}$ milijuna for. u našem novcu.

Ali je ovaj trošak, što ga je potrošila država i društvo, stostruko vraćen, jerbo je znamenito pao kriminalitet mladeži u obće u ovo vrieme.

U god. 1869. u Englezkoj odsudjeno je poradi zločina mladeži izpod 16 godina 10.314, a 1891. godine samo 3.855 ljudi. Dakle je za 63% pao kriminalitet djece, jer se je prisilan odgoj tako sustavno i u tolikoj mjeri izveo.

Evo, vis. sabore, ja držim, da smo dužni i mi, da u tom pogledu pokročimo istim putem, ako ne možemo u onoj istoj mjeri kao Englezi, jer nam sredstva ne dopuštaju kako to bogatoj Englezkoj, a ono prema našim silama, da se i u tom pogledu ugledamo za našom posestri-nom kraljevinom Ugarskom, pa da se naša društva, naši rodoljubi, a najpače naše rodoljubive gospodje ugledaju u društva i

rodoljubne gospodje u Ugarskoj. (Na desnici: I crkva!)

Visoki sabore, ja mislim, da je nužno, da se u tom pogledu pribave sredstva i s druge strane. Ja bi sa svoje strane predložio vladi, da iznese čim prije zakonsku osnovu, kojom se preinačuje ustanova §. 241. kaznenoga zakona i to §. 5. kazn. postupnika, te da globe, što danas teku u občinske zaklade, odnosno u školske zaklade, sve budu tekle u jednu zakladu za sirotišta i popravilišta. To bolje odgovara svrsi. Tim će se centralizovati znatan novac, koji sada pritiče u sasvim neznatnim iznosima u občinske i školske zaklade.

Ja držim, da nije potrebno, da visoka vlada čeka, dok dodje do osnove kaznenog zakona, jer novi kazneni zakon neće moći tako skoro stupiti u život, dok je ovo stvar, koja se daje riješiti u jednoj sjednici, jer mislim, da ne će biti protimbe s nijedne strane vis. ove kuće, da se stvori kapital za ovu blagoslovnu instituciju, koja nam bezuvjetno treba i to nužno treba.

Još bi samo jednu stvar rado iznio pred visoku kuću, a onda da svršim.

Naše zakonodavstvo od god. 1870. do 1880. povadjaajući se za strujama, koje su onda vladale svijetom, a premalo po mom uvjerenju obazirajući se na hrvatski narod, učinilo je tri velike pogriješke. Prvu je pogriješku učinilo, kad je god. 1870. ukinulo sve zakone, koji su postojali proti lihvi. Drugu kad je god. 1870. i 1874. otvorilo širom vrata dieljenju zadruga, dozvoliv jednomu zadrugaru, da traži proti volji svih ostalih podjeljenje zadruga, a treću, što je ovršnom novelom od god. 1876. na milost i nemilost predalo dužnika vjerovniku.

Visoki sabore, nije to samo naše zakonodavstvo učinilo. Ovu prvu i zadnju pogriješku počinila je i Austrija i Njemačka; bila je takova struja. (Na ljevici : Liberalna.)

Kazalo se je pod uticajem racionalistične filozofije u polovini 18. vieka, koju su racionalističnu struju prihvatili i u ekonomiji narodnoj, da je harmonija interesa postignuta, ako se dozvoli individu-u, da on

svom svojom silom i svoim svojom prepredenosti može da ide za svojim vlastitim probitkom, da će pojedinac najbolje znati, da interese svoje štiti. A što se je dogodilo? Dogodilo se je to, da je moćniji, prefriganiji, pametniji, bezobzirniji oglobio i uništio lakoumnijega, siromašnijega, neukijega. Naskoro se je uvidjelo, da to ne ide i da nije u interesu države i nije postignuta harmonija interesa, ako se dozvoli jačemu, da uništjuje slabijega; to se je uvidjelo i drugdje, pak je, visoki sabore, u Austriji donesen zakon od god. 1877. za Galiciju, a godine 1881. za sve austrijske zemlje, kojim su uvedene kaznene ustanove proti lihvi. To se je dapače uvidjelo i u Njemačkoj, pak se je donjela godine 1880. novela kaznenomu zakonu od god. 1871., koja je sadržavala kaznene ustanove proti lihvi. Ali se je naskoro uvidjelo, da godine 1880., kad je samo novčana lihva bila podvrgnuta pod kaznenu sankciju, nije dovoljno učinjeno, pak je g. 1893. donesena nova novela kazn. zakonu njemačkomu, kojom je podvrgnuta pod kaz-

nenu sankciju i novčana lihva i trgovačka lihva i lihva na ladanju. Tako je bio stvoren širok pojam lihve, koji u svakom pogledu zaštićuje lakoumna, slaba i neuka i onoga, koji se nalazi u ekonomskoj nuždi.

Kad je Njemačka trebala zakonske zaštite proti lihvi, ja držim, da je i mi trebamo i trebamo je odmah. Ja sam htio, da visoku vladu upozorim na okolnost, da ne čeka na novi kazn. zakon, to je stvar, koja se može riješiti odmah, a stvar je nuždna. I na još jednu okolnost moram upozoriti. Tu bismo mi mogli za naša sirotišta i popravišta dobiti liep prihod.

U Njemačkoj su za lihware ove kazne uvedene: tamnica do 6 mjeseci i globa do 3000 maraka, a kod lihvarstva od zagnata i od navade tamnica do 5 godina i globa 15.000 maraka.

Ja sam bio svjedok, kako je lihvara mrzal znoj oblio, ne kad je bio osudjen na 5 mjeseci tamnice, nego kad je bio osudjen na 5000 maraka globe. Ja držim, da nije moguće bolje pogoditi u živac lihvara, nego

kad mu se oduzme ono, za čim je išao, kad je oplienio svojega bližnjega, okoristiv se njegovom lahkoumnosti i njegovom nevoljom. (Na desnici: Tako je.)

Visoki sabore! I naš zakonodavac je uvidio već godine 1877., da je god. 1870. predaleko pošao, pa je već te godine ograničio sudbenu zaštitu za kamate samo do 8%, ali nije donio kaznene sankcije dotičnoj ustanovi samo i jedino s toga razloga, što je rekao, da su prevelike poteškoće još onda tome stajale na putu. Ali je g. 1877. priznao zakonodavac, da je zahtjev etičkog načela, da se lihvi stane i kaznenim putem na put i obrekao je, da će se u svoje vrijeme u tom pogledu donieti zakon. Ja držim, da je to vrijeme došlo, i da za to imamo dobar uzor u noveli k njemačkom kaznenom zakonu, te da bi se živoj potrebi naroda zadovoljilo, kad bi se i kod nas donesla ovakova zakonska osnova.

Ja ću glasovati za proračun! (Burni „Živio“ i pljeskanje na desnici. Govorniku čestitaju.)

Visoki sabore!

Koliko naš rad vriedi, prepuštam potpunom mirne duše sudu kompetentnih faktora i sudu svakoga misaonoga čovjeka. O tom ne ću da se upustim u razpravu sa vrlo poštovanim g. predgovornikom, i ne bih bio radi toga niti uzeo rieč; ali drugi jedan navod g. zastupnika i argumentacija njegova sile me, da mu s mjesta odvratim.

Gosp. zastupnik bakarski izvolio je kazati, da sloboda nauke zahtieva, da se sveučilišnim gradjanom posve pusti na volju: hoće li ili ne će polaziti predavanja. Ova tvrdnja, neka mi oprosti, po mom nazoru nije izpravna. Sloboda nauke zahtieva, da kao što se profesorom ne smije priečiti, da se drže naučnoga sustava koga hoće i nazorâ, za koje drže, da su najbolji, i da

predaju nauke sveučilištnim građanom po svom najboljem znanju i uvjerenju, u drugu ruku, da se ne sili sveučilištni građanin, da uči po stanovitom sustavu, da uči iz stanovite knjige; jer mu se mora da ostavi na volju, da uči po knjizi po kojoj hoće, samo mora da predmet nauči.

Sloboda nauke sa dužnošću sveučilištnih građana, da polaze predavanja, nema a ma baš nikakvog saveza. Sveučilištni profesori niti na drugih univerzitetih, niti na našem ne zahtievaju od onoga građanina, koji ne će, da mu se potvrdi u indeksu, da je predavanja polazio, da polazi predavanja, niti to mogu od njega zahtjevati. Stoga se od onoga, koji ide na univerzitet samo radi nauke, koji ne će i ne treba mu, da mu sveučilištni profesor potvrdi, da je polazio predavanja, naravno i ne traži, da on mora polaziti predavanja.

Drugčija je stvar sa onim sveučilištnim građanima, koji traže na koncu semestra, da im profesor potvrdi, da su polazili predavanja. Ja nisam nikada i neću nikada

potvrditi u indeksu, da je polazio predavanja onomu, za koga znam, da tih predavanja nije polazio. Ja hotice ili znalice neistine nisam nikada potvrdio ni privatno, a još manje službeno. Kad ja znam, da dotični sveučilištni građjanin nije polazio predavanja, ne mogu dovesti u sklad sa svojom savješću, da mu potvrdim, da je polazio predavanja osim kod takovoga, koji je bio zapriečen svojim siromaštvom ili bolesti. A zašto? Zato, jer mi je stalo do razvoja karaktera, do razvoja značaja kod sveučilištnih gradjana, pa ne bi htio, da dodje sveučilištni gradjanin k meni i moli me, da mu potvrdim, da je polazio predavanja, a znade i on i ja, da ga na predavanjima nije bilo. To ja niti mogu, niti hoću učiniti. To, što mi tražimo, traže i druga manja sveučilišta. Sasvim je drugo na velikim sveučilištima, gdje imade na tisuće slušatelja i gdje uslied toga profesor konstatirati ne može, tko polazi predavanja, a tko ne.

Visoki sabore! Pozitivni zakon izrično nalaže, da sveučilištni gradjani moraju da

polaze predavanja; dok to pozitivni zakon nalaže, dotle je naša dužnost, u koliko hoćemo, da pozitivni zakon izvršujemo, da onomu, koji nije polazio predavanja, ne potvrdimo, da ih je polazio, jer mu pozitivni zakon, ako hoće da imade potvrdu, da je polazio predavanja, nalaže, da ih i polazi. A, visoki sabore, kakova je to grozota, ako profesor od djaka traži ono, što zakon zahtjeva, kad ga sili, da polazi predavanja i da uči. Nitko sveučilištne građane ne sili, da moraju usvojiti nazore profesora, što ih je predavao, ali dok polaze predavanja neka slušaju, prosudjuju, razabiru, neka uče, tako neka vrše dužnost, koju im zakon nalaže, za koju su ih njihovi roditelji ovamo poslali, jer su ih oni ovamo poslali, da uče i da slušaju i to je njihova svrha. Vi kažete, gosp. zastupniče, da je zlo, što tražimo, da sveučilištni građanin vrši ono, za što su ga roditelji ovamo poslali i što je ovaj vis. sabor imao na umu, kad je stvorio zakon o sveučilištu,

da djaci imaju polaziti predavanja, da uče, te da tako stupe spremni u život.

Visoki sabore! Onu primjetbu gosp. zastupnika bakarskoga, da je krivnja profesora, ako su mu klupe prazne, ja držim, da ni sam g. zastupnik nije ozbiljno mislio, On zna posve sigurno i mogao se je uvjeriti, kao i mi drugi, da i po drugim sveučilištima u svijetu profesori svjetskoga glasa imaju tek nekoliko djaka uza sav njihov glas i njihova izvrstna predavanja. Nije dakle razlog samo vrstnoća profesora, da djaci njegova predavanja polaze odnosno ne polaze. Ali o tom se ne radi, nego o objedi g. zastupnika, da se protivi slobodi nauke, ako se sili djaka, da polazi predavanja, odnosno, ako se prinuka, da zadovoljava zakonskim propisima, da zadovoljava onomu, za što su ga roditelji ovamo poslali. Ta strahota ne događa se samo na našem sveučilištu, to se događa na svim manjim sveučilištima, svagdje ondje, gdje postoji faktično mogućnost, da profesor kontrolira polazak predavanja sa strane sveučilišnih gradjana.

Toliko sam imao reći na prigovor g. zastupnika. (Živio! na desnici.)

